

Teksto skaitymas ir analizė

Kritinio mąstymo ugdymo metodų taikymas lenkų kalbos ir literatūros pamokose

Gražina Sivicka

Kritinis mąstymas. Kas tai?

Kaip naudoti kritinio mąstymo ugdymo skaitant ir rašant metodus?

Tokie klausimai kilo mokytojams, dalyvavusiems Kritinio mąstymo ugdymo skaitant ir rašant (KMUSR) programos seminaruose. Lenkų kalbos ir literatūros mokytojai atsakymus rado kursuose, kurie 1998-1999 mokslo metais vyko Lietuvos mokytojų kvalifikacijos institute.

Pedagogai įsitikino, kad mokymas tampa įdomesnis, kai klasėje dirbama bendradarbiaujant. Tik tokiu būdu galima patirti džiaugsmą ir pasiekti gerų rezultatų. Pamoka – tai vieta, kur vaikai išgyvena daugybę jausmų, kaupia žinias, džiaugiasi ir liūdi, mokosi ir mąsto. Literatūros pamokos – tai proga sužadinti mokinių smalsumą, jų jausmus ir mąstymą.

Mokinys priima idėjas ir savarankiškai ieško jų prasmės nagrinėdamas klasikinės literatūros kūrinius. Didysis lenkų literatūros klasikas, Lietuvos dainius Adomas Mickevičius – tai narsusis praeities kovotojas. Poeto biografija, jo veikla Vilniaus filomatų draugijoje, jausmų pakilimai ir atoslūgiai, jo meilės audros, ypač Marilei Vereščakaitei – tai lenkų literatūros medžiaga, kurią nagrinėjant sėkmingai naudojami kritinio mąstymo ugdymo metodai. A. Mickevičiaus kūryboje, ypač poemose „Konradas Valenrodas“ ir „Gražina“, pavaizduota žila Lietuvos praeitis, jos didvyrių žygdarbiai. Taigi nagrinėjant šiuos tekstus labai praverčia kritinio mąstymo metodai.

Skaitant informatyviuosius tekstus apie Adomą Mickevičių gyvenimą, sėkmingai taikomas kritinio mąstymo ugdymo modelis: tai tikslų paaiškinimas, parengties sužadinimas, prasmės suvokimas ir apmąstymas.

Pradėdamas pamoką, mokytojas skelbia mokiniams, kad bus nagrinėjamas tekstas apie Adomą Mickevičių.

Mokytojo klausimas: Ką žinote apie Adomą Mickevičių?

1. Žadinimo pakopa

Tai paruošiamoji pakopa. Mokytojas sutelkia mokinių dėmesį į medžiagą, kuri pamokoje bus nagrinėjama. Jo tikslas – pakviesti mokinius peržvelgti savo ankstesnes žinias ta tema. Mokytojas gali:

- paprašyti, kad klasė penkias minutes rašytų, ką žino apie poetą;
- užduoti mokiniams aptarti poromis, ką žino ta tema;
- paprašyti mokinius aptarti savo žinias grupėse.

Šia veikla siekiama susumuoti ankstesnes žinias apie Adomą Mickevičių, skatinti smalsumą ir nustatyti naujų žinių įgijimo tikslus. Tam gali būti pritaikyti keli kritinio mąstymo metodai. Pavyzdžiui:

1. Proto šturmas poromis.

Mokiniai poromis aptaria, ką jie žino apie Adomą Mickevičių. Jie taip pat gali kelti klausimus patys. Mokiniai turėtų pasakyti:

- Kur gimė ir gyveno vaikystėje Adomas Mickevičius?
- Kaip siejosi poeto gyvenimas su Vilniaus universitetu?
- Už ką ir kur poetas buvo kalinamas?

- Kiek savo gyvenimo metų praleido Vilniuje?
- Kodėl buvo priverstas išvykti į Rusiją?
- Kokius sukūrė kūrinius?
- Ką pavaizdavo poemoje "Ponas Tadas"?
- Kokius Lietuvos didvyrius pavaizdavo savo kūriniuose?

Kad mokiniai mąstyti ir suvokti svarbiausias teksto idėjas, mokytojas turi jiems prieš teksto skaitymą pateikti klausimų, pavyzdžiui:

- Ką galite pasakyti apie poeto asmenybę?
- Kuris Adomo Mickevičiaus gyvenimo laikotarpis yra įdomiausias, reikšmingiausias? Kodėl taip manote?
- Kodėl poetas savo kūriniuose rašė apie Lietuvą, jos gamtą, Marilę?
- Ką manote apie Adomo Mickevičiaus ir Marilės meilę?

2. Proto šturmas grupėmis.

Mokiniai susodinami grupelėmis po 4-5 žmones, aptaria poeto gyvenimą bei kūrybą ir pasidalija savo mintimis su visa klase. Tokiu būdu atsiskleidžia minčių įvairovė, mokiniai turi galimybę praturtinti savo žinias, keisti arba patvirtinti ankstesnes nuostatas.

3. Proto šturmas.

Mokinių grupelėms išdalijami dideli popieriaus lapai, juose grupelės surašo aptartas ir apibendrintas svarbiausias mintis apie Adomą Mickevičių. Kiekviena grupė pristato savo darbą. Bendras idėjas mokytojas užrašo lentoje.

4. Galima skirti septynias minutes tam, kad mokiniai parašytų, ką žino apie Adomą Mickevičių. Po to šiomis užrašytomis mintimis jie gali pasidalyti su partneriais. (Mokytojas pasirenka ir taiko 1-2 iš šių metodų.)

II. Prasmės suvokimo pakopa

Kai mokiniai susumuoja ankstesnes žinias, išsiaiškina, ką jau žino apie Adomą Mickevičių, užduoda klausimus, ką dar norėtų sužinoti apie poetą, jie yra pasiruošę prasmės suvokimo pakopai.

Prasmės suvokimo pakopoje mokytojas gali taikyti šiuos metodus:

1. Teksto skaitymas ir informacijos žymėjimas pieštuku paraštėse keturiais skirtingais ženklais.

Mokytojas nurodo mokiniams, kaip jie gali tekste pasižymėti reikiama informaciją:

v (paukščiuku) žymi tai, ką žino;

- (minusu) žymi žinias, prieštaraujančias tam, ką manė žiną;

+ (pliusu) žymi ypač įdomią informaciją, apie kurią dar negalvojo;

? (klaustuku) žymi tai, kas dar ne visai aišku.

Skaitydami užduotus tekstus, paraštėse mokiniai deda atitinkamus ženklus.

2. Baigę skaityti tekstą, mokiniai sudaro lentelę.

Lentelės pavyzdys

v	+	-	?
Bolcenikuose gyveno jauna Putkamerių šeima	Ką reiškė Adomo Mickevičiaus laiško Čečotui paslaptingas sakiny?	Maniau, kad Adomas negalėjo būti mielai sutinkamas Putkamerių šeimoje	Ką reiškia Rūta? Kas tai? Vietovė ar vardas?
Tuhanovičiai – čia prieš ištekdama už Putkamerio gyveno Marilė	Ar tikrai poetą apėmė depresija ir gyvenimas jam neturėjo prasmės?	Ar galinga, negera jėga liepė poetui gyventi ir rašyti?	Kodėl 1822 m. vasarą Adomo Mickevičiaus gimtojo namo kieme jo niekas nepasitiko?
Adomas mokytojavu Kaune. Per atostogas slapta matydavosi su Marile	Jaunoji žmona turi dabar daugiau laiko. Įdomu?	Maniau, kad filomatai nieko nežinojo apie Adomo ir Marilės slaptus susitikimus	Ar tikrai Marilė, būdama jau Putkamerio žmona, dar vis mylėjo Adomą?

3. Mokiniai su partneriais aptaria, ką įrašė lentelėje. Stengiasi išsiaiškinti, ką pažymėjo klausukų (kas buvo jiems dar ne visai aišku).

4. Mokytojas atkreipia mokinių dėmesį į klausimus, kurie yra parašyti lentoje ir kurie siejasi su perskaitytu tekstu. Prašo pagalvoti, kokie dar klausimai juos domina:

- Apie ką dar norėtumėte sužinoti apmąstydami perskaitytą tekstą apie Adomą Mickevičių?
- Kokios mintys jus įtikino, o su kokiomis nenorėtumėte sutikti?

5. Darbas grupėse. Kiekviena grupė dideliuose popieriaus lapuose surašo savo atsakymus į lentoje užrašytus klausimus. Po to, pasitarę grupėse, parašo dar kelis jiems kilusius klausimus. Kiekviena grupė pristato savo darbą.

6. Tinklo nėrimo metodas gali būti panaudotas žadinimo, prasmės suvokimo ir netgi apmąstymo pakopoje. Žadinimo pakopoje šis metodas pateikiamas siekiant prisiminti turimas žinias apie Adomą Mickevičių.

Lapo viduryje mokytojas užrašo “Adomas Mickevičius” ir šiuos žodžius apibraukia. Pademonstruoja, kaip pereina prie kitos minties. Parašo žodžius “Ką padarė?”, apibraukia ir sujungia linija su žodžiais “Adomas Mickevičius”. Tada paprašo mokinių pasakyti viską, ką jie mano žiną apie tai: “Kodėl poetas išgarsėjo?” Kiekviena idėja užrašoma, apibrėžiama ir sujungiama su atitinkama apskritimi. Jei mokiny pasako: “Jis buvo kovotojas už nepriklausomybę”, “poetas”, šie žodžiai parašomi ir apibraukiami. Po to, kai paaiškėja daugiau detalių, mokytojas užrašo jas, apibraukia ir sujungia su pagrindinėmis apskritimis (“Pagrindiniai dalykai”, “Ką padarė?”, “Kodėl išgarsėjo?”).

Mokiniams nunėrus tinklą, mokytojas paprašo nurodyti vietas, kur trūksta informacijos. Prie neaiškių vietų parašo klausukus. Skaitydami tekstą apie poetą mokiniai atkreipia dėmesį į tai, ko nežinojo, papildo tinklą.

III. Apmąstymo pakopa

1. Pamokoje apie Adomą Mickevičių galima panaudoti sumaišyto eiliškumo metodą, kuris geriausiai tinka apmąstymo pakopai.

Mokytojas surašo 6-7 įvykius, poeto kūrinių pavadinimus. Kiekvieną ant atskiro popieriaus lapo. Lapai sumaišomi ir išdalijami mokiniams. Mokiniai turi nustatyti tikslią poeto gyvenimo laikotarpį ir atliktų darbų eigą. Tą darbą mokiniai gali atlikti individualiai, poromis arba grupėse. Mokytojas tikrina kiekvieno mokinio darbą arba grupės pristato savo darbo rezultatus.

Apmąstymo pakopoje savo refleksijas mokiniai gali išsakyti rašydami 10 minučių esė apie Adomą Mickevičių. Mokiniai pasirenka rašymo formą, sukoncentruoja mintis ir nenustodarni rašo, ką galvoja apie poetą, jo gyvenimą, meilę Marilei.

2. Penkiaeilų rašymo metodas. Vietoj esė mokiniai gali rašyti penkiaeilį. Penkiaeilio rašymo taisyklės:

- Pirma eilutė: vienas žodis, paprastai daiktavardis, nusakantis pamokos temą (mintį).
- Antra eilutė: du žodžiai (būdvardžiai) apibūdinimas.
- Trečia eilutė: trys veiksmažodžiai, apibūdinantys poeto asmenybę.
- Ketvirta eilutė: keturi žodžiai – įspūdžiai, mintys apie poetą.
- Penkta eilutė: vienas ar du žodžiai, esmės atkartojimas ar pavadinimo sinonimas.

Pavyzdys:

Adomas.

Jaunas, aistringas.

Rašė, mylėjo, kentėjo.

Ištremtas iš Lietuvos.

Poetas-kovotojas.

3. Pamokos įvertinimas (žodžiu arba raštu).

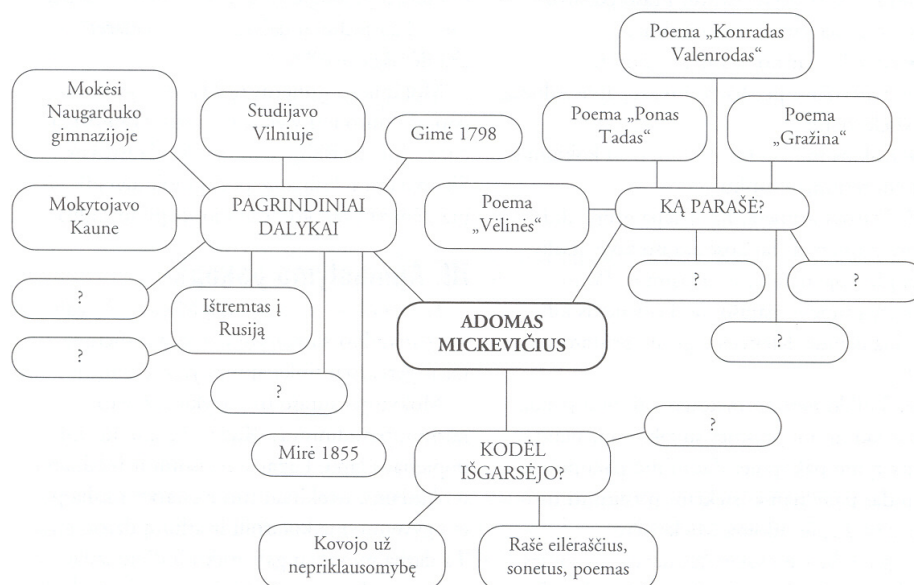
Mokytojas gali paklausti:

- Kas pamokoje jums buvo vertingiausia?
- Kokius klausimus apie Adomą Mickevičių, jo kūrybą ir gyvenimą norėtumėte aptarti ateityje?

Mokytojai, pasitelkdami tokią mokymo ir mokymosi schemą, pagrįstą aktyviu mokinių susidomėjimu, sužadina visos besimokančios bendruomenės aktyvumą bei kūrybiškumą.

Mokiniai, naudodamiesi tokia mokymosi schema, išbando įvairius metodus ir būdus, padedančius sėkmingai papildyti nauja informacija jau turimas žinias. Labai svarbu, kad naudojantis šiais metodais ne tik geriau išmokstamos naujos žinios ir patikrinamos senos, bet ir atveriamas erdvė autentiškam teksto skaitymui ir supratimui, analizei ir interpretacijai. O to ir siekiame literatūros pamokose.

Tinklo nérimo pavyzdys

Gražina Sivicka – Vilniaus A. Mickevičiaus gimnazijos direktoriaus pavaduotoja ugdymui, lenkų kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė. Mokytoja dirba 41 metus.
